

A nagyecsed-i cigányok táncélete

BALÁZS GUSZTÁV

„Minden népnek vannak a többi nép szokásaitól eltérő, csak reá jellemző szokásai. Ezek a szokások, vagy másképpen hagyományok, az elődökről az utódokra szállott szellemi javak.”¹ Ezeket a gondolatokat tartotta szem előtt a Népművészeti Intézet néprajzi osztályán belül működő tánckutató munkaközösség, amikor 1954-ben a Somogyi táncok című kötet megjelenése után, annak módszertani tapasztalataival, tanulságai-val hozzákezdték Szabolcs-Szatmár megye néptánc-hagyományának felgyűjtéséhez, feldolgozásához. A gyűjtések alkalmával mindig a teljességre törekedtek. Célkitűzésük az volt, hogy egy településen belül, mindenféle etnikumtól mindent felgyűjtsenek. Nem elégedtek meg a táncok filmezésével és a tánczene magnetofonra való rögzítésével, hanem a táncot a környezetében igyekeztek megvizsgálni. A táncélettel kapcsolatos szokások épp oly fontosak voltak számukra, mint a táncok funkciójának vizsgálata, a formai sajátosságok, törvényszerűségek feltárása a táncalkotási folyamat megragadása. E munka eredményeként született meg később **Martin György—Pesovár Ernő**: A Szabolcs-Szatmár megyei monografikus tánckutató munka eredményei és módszertani tapasztalatai; **Martin György—Pesovár Ernő**: A Structural Analysis of the Hungarian Folk Dance; **Pesovár Ferenc**: Szuromi Péter. Egy kiváló paraszttáncosról; **Pesovár Ferenc**: Táncmesterek a szatmári falvakban; **Pesovár Ferenc**: Tyukod táncai és táncélete és **Varga Gyula**: Ajak táncélete. Az ajaki leánytánc című tánc-tudományi tanulmányok és könyvek. E tánckutatók mellett **Erdész Sándor** nevét is meg kell említeni, alapos fontossággal írt a Nyírség tánc-kutatásairól és táncairól.²

Martin György és **Pesovár Ernő** több munkájukban is kiváló hozzáértéssel foglalkoztak a cigányság táncaival (cigánytánc, cigánybotoló) és

1 Molnár István: Magyar Néptánc-hagyományok Bp., 1947. 5.

2 Martin György—Pesovár Ernő: A Szabolcs-Szatmár megyei monografikus tánc-kutató munka eredményei és módszertani tapasztalatai. Ethnographia LXIX. 424—436. p.; Martin György—Pesovár Ernő: A structural Analysis of the Hungarian Folk Dance. (A Methodological Sketch) Acta Ethn. 1961. 1—40. (A magyar néptánc szerkezeti elemzése.) (Ökörítőfülpös, Tyukod, Tarpa, Nagykálló.); Pesovár Ferenc: Szuromi Péter. Táncművészet, 1955. 366.; Pesovár Ferenc: Táncmesterek a szatmári falvakban. Tánc-tudományi tanulmányok, 1959—1960. Bp. 1960. 309.; Pesovár Ferenc: Tyukod táncai és táncélete. Néptáncosok Kiskönyvtára, 9—10. sz. Bp. 1954.; Erdész Sándor: Nyírség. Bp., 1974.

tánczenéjükkel. Természetes, hogy a táncutatási programjuktól adódóan a cigányság táncéletével (tánctanulás, táncalkalmak, stb.) behatóban nem foglalkozhattak.

Dolgozatomban ezt a hiányzó részt szeretném pótolni a nagyecsed-i cigányok táncéletének bemutatásával, amellyel egyben szeretnék hozzájárulni a Szabolcs-Szatmár megyei néptáncmonográfia anyagának kibővítéséhez is. Ugyanis a magyarországi cigányság táncélete feltárása, feldolgozása nemcsak önmagáért elengedhetetlen feladat, hanem a magyar néptáncművelés mélyebb, további alapos megismerése érdekében is.

Nagyecsed Szabolcs-Szatmár megye egyik legrégebbi magyarlakta települése, mely a volt mátészalkai járáshoz tartozott, s az Ecsedi lánphoz tartozó 18 község közül a legjelentősebb. A lánphoz csatlakozása után, a **Kraszna** folyó kialakításával Kis- és Nagyecsedre szakadt. Lakóinak száma az 1984-es népszámlálási adatok szerint 6828 fő. Ebből a cigány lakosság létszáma 1200 fő.

Nagyecsedben két főbb cigánycsoportot különböztetünk meg: az ún. magyar cigányokat (romungrók) és oláh cigányokat. Az utóbbiak beszélik a nyelvet, az előbbiek nem.

Levéltári és helyszíni kutatásaim alapján, eredetükre vonatkozóan arra a megállapításra jutottam, hogy Nagyecsedben a magyar cigányokat kell „őslakosoknak” tekintetünk és nem az oláh cigányokat.

Tóth Áron 63 éves romungró cigány, adatközlő: „Hát mi mindig itt laktunk. Nagyapámnak a nagyapja is.”

A születési és halálozási anyakönyvi kivonatok is ezt bizonyítják, mivel a ma Nagyecsedben élő oláh cigányok vezetéknevei csak a múlt század második felétől fordulnak elő.

„E mamaki dey bevandorlóvo has. Vi o tata andar o Laxiko them aulyas. Vi o papu e Chókako rom intyer aulyas Andar e Dara. Még vi adyes intye besen amare nyamura.” (Anyámnak az anyja bevándorló volt. Apám is Romániából jött. Nagyapám is, Csókának a férje is arról jött. Daráról. Még ma is ott élnek a rokonaink.)³ Darán már csak egy-két család él közülük, de Mikolán több.

Az oláh cigányok, akik magukat (cerhara) sátoros cigányoknak nevezik, elnevezésüket a román nyelvterületen való hosszasan tartózkodásuk révén kapták. Az európai cigányság legarchaikusabb, leginkább hagyományörző rétegéhez tartoznak. Az eddigi nagyobb táncgyűjtések is (1954 óta) éppen az oláh cigányságnál történtek. **Martin György** állítása szerint is: „A régi magyar zene- és táncművelés bizonyos archaikus rétegeit, típusait sokszor éppen az elmaradottabb, nem zenész cigányok őrizték meg napjainkig, a zenész cigányok pedig az új magyar zene- és táncművelés kialakításában és gyors népszerűsítésében vállaltak jelentős szerepet.”⁴

3 Elmondta: Balázs Sándor 64 éves oláh cigány, segédmunkás. Nagyecsed, 1987. szeptember 4. — *A cigány szöveget az 1971-ben Londonban megtartott I. Cigány Világkongresszus részvevői által elfogadott fonetikus nemzetközi cigány helyesírás betűivel irtam le.*

4 Martin György: *A cigányság táncművelése*. Megjelent In *Cigányok, honnét jöttek, merre tartanak*. Szerk. Szegő László 1983. 220.; Pesovár Ferenc: *A magyar nép táncélete*. Néptáncpedagógusok Kiskönyvtára, Bp. 1978.

Pesovár Ferenc: A magyar nép táncélete című könyvében írja, hogy: „A tánc fontos szerepet töltött be a falusi ember életében.” Ez az állítás bizonyíthatóan érvényes és fontos szerepet játszik mind a mai napig a cigányok életében.

Míg a falusi fiatalok táncalkalmakkor hódolhattak a tánc iránti szenvedélyüknek, addig a cigányoknál a táncolás bármikor, bárhol előfordulhat és előfordul ma is. Nekik nincsenek alkalomhoz kötött táncaik és dallamaik Bármelyik dalt bármikor elénekelhetik. Természetesen ez alól kivételt képeznek azok a lassú, keserves dalok, amelyek valamilyen erős érzelmi kapcsolatot idéznek fel emlékezetükben. „Adi na gilyabarau, ke adi morri chorri dey gilyabarlas.” (Ezt nem éneklek, mert ezt a szegény anyám énekelte.)⁵ A táncra vonatkozóan ilyen kivétel nincs. Sőt a legutóbbi időkhöz fennmaradt az a szokás, mely szerint ha jó táncos halt meg, meghagyta, hogy a sírjánál táncoljanak egy utolsót az emlékére. Nagycseden ezt a szokást 1984-ben lehetett utoljára látni, amikor Balogh Elekné (Balázs Eszter) temetésén a fia: Balogh József táncolt és a testvére, Emi énekelt.

A cigányoknál éppen azért, mert bármikor, bárhol táncolnak és énekelnek, nagyon fontos, hogy mindenki tudjon táncolni vagy énekelni, vagy mind a kettőt. Megszólják vagy megszólták azt a fiataalt aki nem tudott táncolni vagy énekelni.

Odola tele dhiknas. Odi phennas lake: Tu vi dili han, tay még vi te khelen na zhanes. Zhya auri andar o shoro! Kasavi she phares zhyanglas vi romeste te zhyal. Ko zhyanglas misto te khelel te gilyabarel tay még vi shukar has, odi sidyaraha romeste zhyalas. Kedveso haslyi ando khelyipo, tay mishto zhyanglas te vorbinel. Mashkar o shyave meg savo mistho zhyangles te khelel, tay e shyeyen shorba khelaulas, odo, sig romnya xuterlas.” (Azt lenézték. Azt mondták neki: Te bolond is vagy és még táncolni sem tudsz. Menj ki a sorból! Az ilyen lány nehezen tudott férjhez menni. Viszont aki jól tudott táncolni, énekelni és meghozzá szép is volt, az hamar férjhez ment. A fiúk közül, aki jól tudott táncolni és a lányokat sorba megtáncoltatta és jó beszédű is volt, az hamar kapott feleségnek valót.)⁶

Nagycseden nem is volt ilyen gond soha. Táncos falunak tartották. Itt magyar, cigány egyaránt kiválóan tudott táncolni és tud a mai napig. A nagycsedi magyar verbunk országos hírnévre tett szert. De nem kisebb jelentőségű a nagycsedi cigánytánc sem. Művelői a 20–30-as években nemcsak hétköznapiokon, hanem hétvégeken, főleg vasárnap esténként összegyűltek és reggelig énekeltek táncoltak. Ezek az esti táncalkalmak a tánc kedvéért jöttek létre és nem kapcsolódtak semmilyen társas munkához, mert ilyen a cigányoknál nem volt. Az ilyen alkalmakkor a felnőttek is odagyülekeztek meglesni, megnézni, ki tud jobban táncolni, vagy éppen már a jövődöbéli menynek vagy vőnek valót ki-

5 Elmondta: Sebők András 58 éves oláh cigány, segédmunkás, Nagycsed, 1988. szeptember 27.

6 Elmondta: Farkas Julianna, Lulu 77 éves oláh cigány, htb. Fábíánháza, 1987. szeptember 15.

szemelni. Ezek a közös összejövetelek nemcsak a fiataloknak, hanem az idősebbeknek is megfelelő szórakozási formát nyújtottak, mert ilyenkor a telep apraja, nagyja összegyűlt a megszokott udvaron.

Tánctanulás

Táncos dinasztiák

A tánctanulás minden faluban, így a nagyecsed-i cigányoknál is megfigyelésből, utánzásból majd tudatos tanulásból és gyakorlásból tevődött össze. Nagyecsedben „táncos dinasztiák” éltek és élnek. Nemcsak a cigányok, hanem a magyarok is számontartották a jó táncost.

„E tatas lengernas o gazhye dörzsölőbe tay fonóba. Na gyere Miklós! phennas leske. Tay vi les has shukar chizma. De phenlas lenge. De én sajnálom a csizmámat. Odola phennas: Nem baj, tedd le, adom én a gilya. Tay shyulaspes ado tata te khelel. Tay denas les manro, thulomas, aro, gilchi.” (Apámat a magyarok dörzsölőbe és fonóba vitték. „Na gyere Miklós!” Mondták neki. Neki is volt szép csizmája. De mindig azt mondta nekik: „De én sajnálom a csizmámat.” Azok meg azt mondták: „Nem baj, tedd le, odaadom az én csizmámat!” Aztán hozzákezdték táncolni. Citera volt valamikor. Jó nótákat játszottak. Aztán adtak neki kenyeret, szalonnát, krumplit.)⁷

Bíró Gyula 92 éves magyar, adatközlő az első világháború idején együtt katonáskodott **Balázs Lászlóval**, az előbbi adatközlő bátyjával. Mint mondotta: „Laci pedig úgy táncolt, hogy még a tisztek is bámulták.”⁸

Tehát nem véletlen, hogy a nagyecsediek a mai napig is kiváló táncosok hírében állanak.

Megfigyelés

A tánctanulás első időszaka az önkéntelen szemlélődés kora volt. Az esténcéki táncolások alkalmával természetes volt az, hogy gyermekek is ott lábatlankodtak. Ez a mai táncgyűjtések alkalmával is tapasztalható, mivel a két-három éves gyermeket is a felvevő kamera elé állítják és utasításokkal irányítják a „táncát”, mozgását.

Tánctanítás

Az megszokott jelenség volt, és az ma is, hogy a kicsi gyermeket néhány hónapos korától a tánchoz szoktatják. Vagy megfogják a hóna alatt és énekelve, ritmikusan mozgatják, biztatják: „shyude tut shyey shyude tu!” (Mozgasd magad, mozgassad!) Vagy: „Chapasha no chapassa!” (Csapasoljál, csapasolj!)

⁷ Elmondta: Balázs Sándor

⁸ Elmondta: Bíró Gyula, 92 éves nyugdíjas, Nagyecsed, 1988. január 22.

Mikor már járnak tudnak a gyermekek, már egyszerű lépésekre is megtanítják őket. Elengedhetetlen a pittyengetés (ujjakkal való csettintgetés) megtanítása. Hiszen ezzel kitűnően tudják a gyermek ritmusérzékét fejleszteni. A jó táncost, gyerek korától kezdve, figyelemmel kísérik. A gyermek harmonikus mozgásában és táncstudásában nemcsak a szülei, hanem a környezete is gyönyörködik, minden irigység nélkül. Általános jelenség, sőt mondhatom azt, hogy törvényszerű, hogy a kisgyermeket a szülő, nagyszülő vagy valamelyik testvér tanítja, a tánc alapjaira.

„O tata phuro has aba. Me cino shyavo homas. De man még sittyar-dyas, kade bessindo, vagy andar o than pashlyindo. Chorro mindig phen-las mange: „Na kade ker ‘mo! Kadedik”, tay duvar marlas peske palmi khetane pe strungoring apoye pe chacsirig. Palodi kade le palal, tay malau yek. Vi o Laci sittyarlas man. Madyarazinlas, tay xuttyelas opre, tay sikaulas. Na numa o madyarazato sittyarel e manushes, hanem o tetto is. De hat voy phenlas: „No adi kade ker, odi kade ker.” De tena zhanos te kerau la, so voy phenlas, akkor opre ushtyelas tay sikaulas. Addig sikaulas mig na keros la. Tena keros la, akkor xutros egy nyaklevest.” (Apám már öreg volt. Én még kisfiú voltam. De engem még tanított, úgy ülve vagy fekvé az ágyból. Szegény mindig mondta, hogy: „Ne így csináld te! Így ni!” — és kettőt tapsolt bal, majd jobb oldalon. „Aztán így hátulról vegyed és csapjál egyet!” Laci bátyám is tanított. Magyarázott, aztán felugrott és megmutatta. Mert nemcsak a magyarázattal, hanem a tettel is tudni kell tanítani. Magyarázta, ezt így csináld, azt úgy csináld. De ha nem tudtam a magyarázata után megcsinálni, akkor felállt és megmutatta. Addig mutatta míg meg nem tudtam csinálni. Ha nem csináltam, akkor kaptam egy nyaklevest.)³

„Man o Bendu (Lakatos Péter) sittyarlas. Tay rátyake kanak khere zhyos, xutros e patosko shero, tay kade zumavos te kerau odi so o Bendu tay o budera shyave sikaunas mange. O tata adi meg numa dhiklas. Te na zhyanos te kerau odi figura, akkor usheyelas opre o tata andar o than kade ande sostyin, tay sikaulas la sar te kerau.” (Engem Bendu tanított. Aztán este amikor hazamentem, az ágyfőt megfogva próbáltam azt megcsinálni, kigyakorolni, amit Bendu vagy a többi fiú mutatott. Az apám meg csak nézte, nézte, ha nem tudtam megcsinálni, akkor felugrott az ágyából úgy gatyaszárban és megmutatta.)¹⁰

A nagyecsedieknél és általában a cigányoknál a gyerekek nem ma-radhattak ki a különböző multságokból. Itt elsősorban a keresztelésre, az eljegyzésre, a lakodalomra, a vendégségbe való jövés-menésre, bevo-nulásokra gondolok. Ezek az összejövetelek, családi ünnepek a legalkal-masabbak a tánc megfigyelésére, tanulására vagy éppen a bemutatko-zásra. Mert ilyenkor aztán óhatatlanul is táncolnia kellett annak akiről tudták, hogy jó mozgású.

9 Elmondta: Balázs Sándor.

10 Elmondta: Erős Zoltán, Cimnó 58 éves oláh cigány, segédm. 1988. október 10.

Tánchelyek

A tanult vagy a megfigyelt anyag gyakorlása viszont már a közös esténkénti és hét végi összejöveteleken történt. Itt egymástól is nagyon sokat tanultak. Lányok lányoktól, fiúk fiúktól. De előfordult az is, hogy egy-egy lány sokkal jobban tudta a férfiak táncát, mint némelyik fiú. De ez fordítva is előfordult.

„Amen ko Daydi tay ko Kanchi phirahas te khelen. Ko Kanchi shtar shyeya is has. Lengi dey tay lengo dad is othe has le andre. Dhiknas sar khelas. Még loshaunas kay othe zhyahas te khelen. Apoy has kade ke butaying hamas othe, akkor othe sovahas. Tay may tehara zahas khere, meg amaro dad xalapes amenca. Tay vi amari dey. Phennas mange: Kay hanas? Tu na gindyis ke nasaven tut o syave? Figura keren ander tute? Tay marlas man o tata. De na numa amen zhyahas tele an de Cheda, hanem e chedake shyeya is aunas athe an de Fabihaza. Aunas pal amende. Katar amare dada na tromahas te zhyas lenca tele an de Cheda. Akkor zhyahas an de khangeri. Andodi vrema athe phirnas vi o chedana an de khangeri. Apoly kase xale has o shyave, ke körül lingernas amen an do gau, tay lingernas amen tele an de Cheda. An de khangeri na butaying hamas. Othe khelahas, mulatinahas, palodi annas amen o shyave zhyi khere. Sako kurkes pal a mismeri an de Cheda hamas. Hétköznap amen na zhyahas, ke a mama na mukhlas amen.”

(Mi Dajdihoz és Kancsihoz jártunk táncolni. Kancsinál négy lány is volt. Az anyja és az apja is bent volt és nézték, hogy mi hogyan táncolunk. Még örültek, hogy oda mentünk táncolni. Aztán volt úgy, hogy sokáig ott voltunk, akkor ott is aludtunk. Majd csak reggel mentünk haza. Az apánk meg mindig veszekedett velünk. Az anyánk is. Mondták nekem: „Hol voltál? Te nem gondolod, hogy elszöktetnek a fiúk? Figurát csinálnak belőled!” És jól megvert az apám. De nemcsak mi mentünk le Ecsedre, hanem az ecsedi lányok is jöttek ide hozzánk Fábiánházára. Jöttek értünk, de nem mertünk elmenni velük az apánk miatt. Akkor elmentünk a templomba, mert annakidején még ide jártak a templomba. Aztán jöttek a fiúk is velünk, de azok olyan fifikások voltak, hogy a végén nem a templomba mentünk, hanem Ecsedre. Ott kitáncoltuk, kimulattuk magunkat és a fiúk meg hazakisértek bennünket. Minden vasárnap délután Ecseden voltunk. Hétköznap nem mentünk, mert az anyánk nem engedett.)¹¹

„Dyulmut na kade has sar akanake. Akkor zhyi tehara khelahas. Tehara oxto chasi has aba, amen meg vi akkor is khelahas. E Julcsa has egy bari kolyiba, angal odi meg egy baro porchintosho than. Othe khelahas. Kanak khinyuvahas, amaro séro tele shyuvahas ande shyeyengi angalyi. Othe has vi amare deja. Savi na zhyanas te khelel, odi othe sityolas les.” (Régen másképp volt, mint ma. Akkor reggelig táncoltunk. Reggel nyolc óráig táncoltunk, már harangoztak. De mi még akkor is táncoltunk. Julcsának volt egy nagy kunyhója és azelőtt egy nagy porcsintos terület. Ott táncoltunk. Amikor elfáradtunk, a lányok ölébe tettük

11 Elmondta: Farkas Julianna.

le a fejünket. Az anyáink is ott voltak. Amelyik nem tudott táncolni, az ott megtanult.)¹²

„Kanak kade ratyaha khelahas, amen ko andar e Fabihanza phirahas othe, na avahas khere, hanem opre chorahas amen pedy kolyibako podo tay zhyiko yek duy chasi sovahas othe. Palodi zhahas ke varikaste te xan, tay palodi vorbinahas so aula pe ratyate.” (Ilyen táncos este után, mi, akik Fábíánházáról jártunk át, nem jöttünk haza, hanem felloptuk magunkat valamelyik nagyobb kunyhó padlására, ott sorba egymás mellett lefeküdtünk, és csak délben, egy-két óra körül ébredtünk fel. Akkor elmentünk az ismerősökhöz, rokonokhoz, ettünk valamit, aztán már szervezkedtünk is az estére.)¹³

Cigánytánc és csárdás

Ezek az esteken nemcsak cigánytáncot, hanem csárdást is tanultak. Hiszen a lakodalmakban, mert máshol nem, főleg párostáncot táncoltak a cigányzenészek muzsikájára.

A csárdást nem tartják sajátjuknak. Ezt az elnevezésből is megtudhatjuk. Azt mondják: „gazhyikanes te khelen” (magyarul táncolni). Ez azt bizonyítja, hogy ezt a magyaroktól vették át és a saját cigánytánc motívumaikkal kibővítve, saját cigánytánc stílusukban előadva a csárdás egy archaikusabb formájával találkozhatunk.

„Me thulyi homas me na nagyon zhyanos romanes te khelen. Man o shyave gazhyikanes khelaunas. O kirvo Dani odo zhyanlas mistó gazhyikanes te khelel. Még shermangles khelles. Lelas opre e Buna, odi meg pe punrengé naya khellas. Andar o vasta khelaunas amen. Tay lisarnas amen auri po shero, pe kuy. Tay zhyos körbe, palas lesko dumo. Othar avos anglal tay khelaulas man maydur andar o kuya. Ke has kasave ashyeya save na resnas e shyaveske phike, akkor an dar a kuya Trubulas te khelavel la.” (Én kövér voltam és nem nagyon tudtam cigányul táncolni. Engemet a fiúk magyarul táncoltattak. Dani komám tudott jól magyarul táncolni. Még hajdon fővel táncolt. Dunával táncolt mindig. Az meg lábujjhegyen táncolt. Kézből táncoltattak minket. »A karunkat magasba emelve tartották.« A karunkat a fejünk fölé emelve fordítottak ki bennünket. Körbe mentem a hátamögött és úgy jöttem előre. Majd tovább táncoltattott kézből. Mert volt olyan lány, amelyik kicsi volt és nem érte el a fiú vállát. Akkor kézből kellett őt táncoltatni.)¹⁴

„An do biyau, kanak anglal o hegedüsa kehlen tay savo shyavo potyindyas e muzhikashenge, odo o love ande hegedüva cirdel vagy pe cimbalma shyudel len. Pal adi zhyanen o budera ke voy potyindyas e hegedüsenge. Egy gyili cirden leske. De may but love te shudyas akkor

12 Elmondta: Balázs Sándor.

13 Elmondta: Erős Zoltán.

14 Elmondta: Farkas Julianna.

may butaying cirden leske. Misto te khelel meg vi yive cirden leske. De hi kade ke maskar o shyave potyil varisavo te chalyol les odolesko khe-lyipo ko anglal o hegedüsa khelel.” (A lakodalomban aki a hegedűsök előtt táncol és ha fizetett nekik, a pénzt a primás vonójába húzta, vagy a cimbalomra dobta. Erről tudhatták a többiek, hogy fizetett a zenészeknek. Egy nótát húznak neki. De ha nagyobb összeget dobott, akkor kettőt is. Viszont ha jó táncos táncol előttük, ingyen is húzzák neki tovább. Vagy éppen egy valaki a vendégek közül, akinek nagyon megtetszett az illető tánca, az fizet a következő nótáért.)¹⁵

„A fiúk közül szent és való, hogy Dani tudott a legjobban magyarul táncolni. Csak velem tudott jól táncolni. Az egyik lakodalomban, hiába nem beszélünk egymással (haragban voltunk), de a végén csak engem kért fel táncolni, mert a többiekkel nem tudott. Azt a figurát csinálta, amelyet a múltkori gyűjtésnél Tőkösi (Balogh Sándor) táncolt. Amikor a nőt a háta mögé dobja, az megkerüli őt és amikor kell, ott van előtte a keze ügyében. Azt csak velem tudta megcsinálni.”¹⁶

15 Elmondta: Erős Zoltán.

16 Elmondta: Balogh Miklósné, Mili 65 éves oláh cigány, htb. Nagyecsed, 1988. augusztus 13.

Táncos egyéniségek

„A megfigyelések középpontjában a falu kiemelkedő táncosai álltak. Minden falunak, illetve vidéknek voltak kiemelkedő táncos egyéniségei.”¹⁷ Ez így volt a nagyecsed-i cigányok körében is. Minden generációnál megtalálhatók a táncos egyéniségek, akiknek egy-egy táncfigurája nemzedékről nemzedékre öröklődött.

„Maskar o dyulmutane phure o tata, a Laci tyo dad a Mihály, khel-nas misto. O Mihály kanak khellas, so nipo has po Ungriko them sa bamulinnas les. Odo bares khallas. Kasavo khelyipo tu meg na dhiklyan. Ado kher cerra aulyahas leske. Tay meg andre chingárkellas. Kerlas e kakava, palodi dobba marlas, taj xutyilas opre ando ayeri kade malaulas palal peske punre. O Laci meg auri marlas a ponto. Voy ando ayeri khellas. O tata meg kasavo „kurvabakko malaulas a chizmake sarkaha, anglal-palal ke ode yekfarsa tele shyindyalas.” (A régi öregek közül apám, Laci, apád Mihály »ez a cikk írójára vonatkozik« táncoltak jól.

---

¹⁷ Pesovár Ferenc: A magyar nép táncélete. Bp. 1978. 11.

Mihály amikor táncolt, ahány ember volt Magyarországon mind őt bámulta. Nagy mozdulatokkal táncolt. Még egy olyan táncot nem lehetett látni. Ez a ház kicsi lett volna neki. Még bele-bele kiabált. Megcsinálta a kákávat, azután a dobót és úgy ugrott fel a levegőbe és ütötte meg a sarkait. Aztán keresztbe ugorva lábaival, kifordult és utána még a haját hátrasimítva kiabált egyet. Laci meg kiverte a pontot. Ő végig a levegőben táncolt. Apám pedig olyan „kurvabakot” tudott elől, hátul ütni a csizma sarkával, hogy az egyszeribe levált.)¹⁸ Környezetük ezeket a táncos egyéniségeket máig is számon tartja. Sőt minden korosztálynak megvoltak a táncos egyéniségei.

„Pal o Mihály tay pal a Laci a Mikó has odo kas zhy adyes lipren an-de Cseada. Odo na khinyolas soha auri ando khilyi po. Zhyi tehara kipesho has lo te khelel. Kanak andar e Pesta, andar e butyi avahas khere fele, odo ke Pesta kezdinlas te khelel numa ande Salka ashylas tele e khelyimaha. Még külön gilyi has les.

---

18 Elmondta: Balázs Sándor.

Chorro Mikó
Ű magába
Vesztett vóna
Az anyjába
Vesztett vóna
Az anyjába

De vi adales o Laci sityardyas te khelen. E Mikoveski dey, anlas o khudo duhano andar a gau. O Miko meg chorlas les ke o Laci numa kade styarlas les duhano te lingerlas leske. Odo meg vipe vulyica khellas, korkores is. Giljabarlas peske tay khellas.” (Mihály és Laci után, Miko volt az, akit a mai napig emlegetnek. Az nem fáradt el a táncba soha. Reggelig képes volt táncolni. Amikor Pestről, a munkából jöttünk hazafelé, az Pesten megkezdte a táncot és csak Mátészalkán hagyta abba. Még külön nótája volt.

Szegény Mikó
Ő magába
Vesztett vóna
Az anyjába
Vesztett vóna
Az anyjába

De őt is Laci tanította táncolni. Mikónak az anyja a faluból hordta a fonott dohányt. Mikó meg azt lopdosta el mert Laci csak úgy tanította. ha dohányt vitt neki. Mikó még az utcán is táncolt. Egyedül is. Énekelt magának és úgy táncolt.)¹⁹

„Pal e Mikovesko korosztályo o Sándor tay o Cinno (Erős Zoltán) has o lashye tancosa. Kanak terno has o Cinno an do levegővo khellas. Fogással khellas. Modtalan fogással. Nyugottan, na sidyarlas. De hat vi voy katar o tata katar o Laci sityilyas te khelen.” (Mikónak a korosztálya után Sándor és Cinnó (Erős Zoltán) voltak a jó táncosok. Cinnó a levegőben táncolt. Fogásosan táncolt. Módatlan fogásosan. Nyugodtan, nem sietett. De hát őt az apám, Laci tanította táncolni. Meg Lakatos Péter (Bendu.)²⁰

„Maskar o zhyulya e Eszter e Laciszki romnyi zhyanglas nagyon te kheel. Majd később pedig e Buna. Kanak odala duy zhyulyo kétoldalról közre lenas e Mikoves, odo odi na zhyanglas so te kerel. De soha na ashylas an do lazhavo.” (A nők között Eszter, Lacinak a felesége volt nagy jó táncos. Majd később pedig Buna. Amikor ez a két nő kétoldalról közre vette Mikót, az azt se tudta, hogy mit csináljon. De soha nem vallott szégyent.)²¹

„Maskar o zhyulya e kirve Laciski romnyi e Eszter zhyanglas legmaj misto te kheel. Kade khellás sar pe dróta te kheldyahas. Később vi e Mozol laki shye kade khellas.” (A nők között Laci komám felesége Eszter tudott a legjobban táncolni. Az úgy táncolt, mintha dróton táncolt volna. — Simán, apró lábfigurákat csinál, nem ugrál le-fel. A mozgása finom. A felszedő figurával úgy halad mintha csúszna. — Úgy táncolt később a lánya, Mozol is.)²²

Az adatközlők elbeszélései alapján az derült ki, hogy egyes korosztályok legjobb táncosait az előző korosztály legjobb táncosai tanították. Hiszen a gyerekekkel való állandó együttlét, együtt táncolás során korán észrevették hogy melyik gyerek az, amelyik hamar és jól megtanulja a látottakat.

Az éneklésnél ugyanez a helyzet állott elő. Volt olyan eset, hogy egy 10—11 éves gyerek vezette az éneket. Ez ma is előfordul. Sőt olyan különbségek is megmutatkoztak, hogy melyik gyerek tud tánc alá énekelni, és melyik tud hallgató dalt (loki gilyi) énekelni.

Ebből az is kitűnik, hogy a multságok során nemcsak a táncos, hanem az énekes gyerekek is előtérbe kerültek. A kiemelkedő táncosok mindig tudták, hogy kinek köszönhetik meg mozgáskincset. Ugyanígy az énekesek is hivatkoznak tanítómesterükre.

Nagyecsedden tudatos hagyományozódás figyelhető meg a cigánytáncosok között, bár a nagyecsedei táncok nem rendelkeznek olyan mély és tiszta motívumsorokkal mint pl. az erdélyi legényesek.

19 Elmondta: Balázs Sándor.

20 Elmondta: Balázs Sándor.

21 Elmondta: Balázs Sándorné, Peszter 61 éves oláh cigány, htb. Nagyecsed, 1987. szeptember 4.

22 Elmondta: Balázs Sándorné.

Táncalkalmak

A táncalkalmak típusainak két fajtáját ismerjük:

- a) a spontán módon összejött táncmulatság,
- b) az úgynevezett bál.

A cigányok körében a táncalkalmak típusai közül csak az elsőről beszélhetünk. Hiszen a másodiknak semmilyen reális alapja és háttere nem volt.

A „játészó”-hoz hasonló forma a nagyecsed-i cigányoknál is kialakult, de ez nem volt rendszeres.

„Has Kade, ke pe ratyate fele khetane avahas amen o ternyimata tay khelahamas amen. Kaj bujócskát kay szembekötösdit kay kockazinahas. (5 db. kavicc-sal való játék) Kanak aba tunyariko has akkor kezdinahas te gilyabaren tay te khelen. Még ko Potrony pe cítera khelahas. O Guszti e Potronyesko tay o Chuka e Elesko cíterazinnas amenge.” (Volt úgy, hogy estefelé összejöttünk mi fiatalok és játszottunk, hol bújócskát, hol szembekötösdit, vagy kockáztunk. Amikor már besötétedett, akkor hozzákezdünk énekelni, meg táncolni. Potronynál még cíterára is táncoltunk. Guszti, a Potrony fia és Csuka az Elek fia cíterázott nekünk.)²³

„Jüvendeha ritkan khelahas. Na has kay. Andodola piki kolyibi kay kheldyamas? Jüvendeha numa paramichi shuhanas kathar o phure roma. Még vi an dar e Tyukoda ahe phirnas o roma paramichi te shunen. O Mihály na numa misto zhyanglas te khelel, hanem misto zhyanlas te paramichazinel. Tay o Petrus e Birkako tay o Laci is.” (Télen csak meséket hallgattunk az öregektől. Még Tyukodról is átjöttek a rokonok mesélni, mesét hallgatni. Mihály nem csak jó táncos volt, hanem jó mesemondó is. De ugyanúgy jó mesemondó volt Birkának a fia, Petrus és Laci bátyám is.)²⁴

„Kanak kade pe ratyate vagy kurkes kanak khetane avahas te khelen na trubulya othe te mangel amen vagy te akharen amen, zhyahas amen vi korkores. Vi amari dey tradelas amen, abakanak may bare hamas; De mindig phenlas amenge te na avas butaying, ke o syave nashaven amen.” (Amikor úgy estére, vagy vasárnaponként összejöttünk táncolni, nem kellett bennünket elkérni vagy hívni, mentünk mi magunktól is. Anyánk is küldött bennünket, amikor már nagyobbak voltunk; de mindig mondta nekünk, hogy ne legyünk sokáig, mert a fiúk elszóktettek bennünket.)²⁵

Viselet

„Hóköznap andodola gada hamas te khelen so has pamende. De kurke dyeseha pe amende kidahas. E shyeyen may misto has gada sar e

23 Elmondta: Balogh Józsefné, Csire 44 éves oláh cigány htb. Nagyecsed, 1988. szeptember 27.

24 Elmondta: Balázs Sándor.

25 Elmondta: Balogh Miklósné.

shyaven. Ke tele dikhnas odole romes, saveske shya na has lashye gada Andodi familiya has misto e shyake, kay but shyave has. Tay voy meg numa korkores has.” (Hétköznapi abban a ruhában táncoltunk, amelyekben egész nap voltunk. Kinek milyen volt. De vasárnap felöltöttünk. A lányoknak jobban volt ruhája, mint a fiúknak. Mert azt az embert lenézték, akinek a lányának nem volt jó ruhája. Abban a családban volt jó a lánynak, amelyikben ő egyedül volt lány, a többi meg fiú volt.)²⁶

„Amare rotynki phú parnyi has, tay lole luludya has andre. Tay fodri. has telal. Egy coxa andar 5—6 m poxtan has. Has karinglate ketrinca pusotyinca. E vizitka kade suvaunas, ke tele rakinnas e alya körül, tay egy pantahas pe vizitkaki alya. Palal o dóra bokretara phandenas. O dóra ódalt has le sudime. O shyeya na phiraunas dikhlo. De o romnya nastyig zhyanas andre kedy khaver bi dikhlesko.” (Az anyag, amelyből a szoknyánk készült, fehér alapú volt és piros rózsák voltak benne. Fodor volt az alján. Egy szoknya 5—6 méter anyagból készült. Kötényünk is volt, amelyen zsebek is voltak. A blúzunkat úgy varrattuk, hogy az alját lera-kattuk, és egy pánt volt végig az alján. A szalagokat, amelyeket csípőmagasságban varrták a blúz oldalára, hátra bokrára kötöttük és a szalag két vége úgy csüngött le. A lányok nem hordtak fejkendőt. De az asszonyoknak nem volt szabad fejkendő nélkül egymás házába bemenni.)²⁷

„Sar pale zhyana te gindyinau e shaven na has soha kavera gada is. Losaunas te has andegy familiya egy külön gad vagy zubuno, kalca, po punre variso, kanak varikay trubulas te zhyan, te zhyanen variso opre te len. May dyulmut auri assanas odole romes vady shyaves savo pantalóva lelas opre. Podo odi phennas ke sar egy rumungro dhikhel auri. Adala shyave, tay roma prichesho kalca tay chizma phiraunas. O phure meg, pl. a László, o Gica adala meg vi jüvendeha boxlyi parnyi sostyin phiraunas. De na sakones has chizma. Has kases ke na yutinlas pe chizmate, odola cipeki vagy legmay budera bochkori phiraunas, vi e chedake gazhe. O shyave, aba suhanc koruktul kalapa phiraunas. Akkor na has sokasba odi, sernangles te phirel sar adyes. Zeleno, barnasto, galambsürkesto has e romanyi kalapa. Sar adyes is. Kalyi soha na has. Boxlyi pantlika has körbe pe late, palal meg kade haslyi kerdyi, ke egy-egy sivari andre zhyalás andodola bokri. E karima kade shtare nayengi has.” (Ahogyan vissza tudok emlékezni, a fiúknak soha nem volt külön ünneplő ruhájuk. Örültek, ha egy családban egy külön ing, kabát, nadrág, meg valami láb-beli ha volt, hogyha valahová kellett menni, legyen mit felvenni. Volt úgy, hogy az egész tanya egy ilyen kabátot vagy nadrágot viselt. Régebben kinevették azt a cigányembert, aki pantallóban járt. Azt mondták rá, hogy ez úgy néz ki, mint egy rumungró. Ezek a fiúk, a mieink, ők mindig pricces nadrágot és csizmát hordtak. A régi öregek meg László és Gica bő fehér gatyát hordtak. Még télen is. De nem mindenkinek volt csizmája. Nagyon soknak nem jutott csizmára. Azok cipőt vagy inkább bocskort hordtak. Az ecsedi magyarok is. A fiúk suhanc koruktól

26 Elmondta: Erős Gusztávné, Baba 44 éves oláh cigány tsz-tag. Fábíánháza, 1988. október 21.

27 Elmondta: Balogh Mihályné, Julia 68 éves oláh cigány, htb. Fábíánháza, 1987. november 21.

kalapot viseltek. Akkor nem volt szokásba, hogy hajadonfővel járjanak mint ma. Zöld, barna, galambszürke volt az igazi cigánykalap, mint ma is. Fekete soha. Széles szalag vette körbe. De az is színes volt. Hátul olyan bokrára volt kialakítva, hogy egy-egy szivar belefért volna azokba a lyukakba. A karimája pedig négy ujjnyi széles volt.)²⁸

Magatartás tánc közben

A táncmulatságokban a táncot rendszerint a férfi kezdi el. Ritka eset az, hogy a nő indítványozza a táncot és ő álljon fel először táncolni. Ilyesmi legfeljebb a nagyon szűk családi mulatságokon fordulhat elő. Idegenek jelenlétében sohasem.

Természetesen más volt a helyzet az esti összejöveteleken, mivel ott nem mulatásról, hanem szórakozásról, táncolásról volt szó. Az esténkénti, vagy hétvégi táncalkalmakkor a tánc sorba ment. Ez azt jelenti, hogy a jelenlévők, akár férfiak, akár nők, egymás után sorra kerültek. Senki sem maradhatott ki a táncból, még a gyerekek sem. Az igazi mulatságokban viszont, amelyekben az étel és ital is előkerül, nem táncolnak sorban. A váltás a következőképpen zajlik le:

„Kanak aba khinyuvau, akkor zhyau othe ke vatisavo shyavo, xutrau leha vas tay phenau leske taves baxtalo, ustyi malau vi tu vagy duy. Voy meg odi phenel sandar tyi voya, vagy sandar tyumari voya. Te nas-hyel opre khonyik may dur te khelen, atunchi odi phenen odoleske ko kheldyas; Pe sastyimaste more, butaying te zhyuves. Mashkar o zhylya nay adi. Odola kanak dhiken, ke ko khelelaba auri khinyilas, atuchi ko aural hi, odi vagy korkores, katar peste zhyal tay valtil opre e kavera. Vagyis paslate khelel, tay koki aba zhyanel so jelentinel ade. Pe kaverrig ko khelel odi chingardel e kaverake; Au valtin man opre! Vagy pedig kon aural ashyen odola andre shyuden odola pal savi zhyanen ke mishto khelel.” (Amikor már elfáradtam, akkor odamegyek valamelyik feúhoz, kezét fogok vele, és közben mondom neki: „Legyél szerencsés! Állj már fel te is, üssél vagy kettőt!” Ő meg miközben feláll, azt feleli: „A kedvedért, a kedvetekért!” Ha nem áll fel tovább senki táncolni, akkor azt mondják annak, aki táncolt: „Egészségedre! Sokáig élj!” A nők között ilyesmi nem fordul elő. Ha a külső körben álló nők közül valamelyik meglátja, hogy a belül táncoló nő már elfáradt, akkor betáncol a másik mellé. A táncoló nő jól tudja, hogy őt akarják leváltani, s ezért feltűnés nélkül kitáncol a körből. A másik váltási forma az, hogy a körben táncoló nők közül valamelyik odakiabál a következőnek: „Gyere válts le!” A harmadik forma az, amikor a körön kívül állók erőszakkal dobják be a következő táncosnót.²⁹

A férfiaknál a táncbahívásnak (a táncban való felváltásnak) három rejtett oka van:

28 Elmondta: Erős Zoltán.

29 Elmondta: Balázs Sándor és Erős Gusztávné.

1. Az illető, akit fel akarnak állítani táncolni, nagyon jól tud táncolni.
2. Az illető egyáltalán nem tud táncolni.
3. Az illető idegen és szeretnék tudni, hogy hogyan táncol.

Ha a tánc rögtön páros cigánytáncsal indul, akkor a férfi a nőt meg sem kérdezi, hanem a kezét megfogja s behúzza a körbe. Természetesen ez csak egy bizonyos ismeretségi körben tehető meg. Idegenekkel, idegenben sohasem. Csárdás alkalmával a táncra kérés fejintéssel, kézmegfogással, „gyere táncoljunk!” megszólítással, vagy az utóbbi időkben „szabad lesz!” felszólítással történik. Ez a táncra kérés rövid múltra tekintet vissza, mivel a nem cigányoknál is a tánciskolák és a polgári szokások hatására terjedt el. Mulatságokban, lakodalmakban nincs megszabva az, hogy ki kivel táncol. Kivételt képez ez alól az a lány, akinek már udvarlója (piramno) van, mert ő elsősorban vele táncol.

Figyelemre méltó még az a szokás is, hogy ezekben a táncmulatságokban a fiúnak elsőként a lánytestvérét illik megtáncoltatni, nehogy a lánytestvér partner nélkül ott álljon. Ha nincs fiútestvére, akkor ennek a szokásnak egy rokonfiú tesz eleget. Ha ez sincs, akkor az apának kell helyt állnia. Az apa az egész mulatság alatt ügyel arra, hogy lánya hoszszabb ideig ne álljon táncpartner nélkül. Ha jó azaz „könnyű” táncosnőről van szó, akkor a család közreműködésére nincs szükség. Egy tánc végén amikor a zene leáll, azt mondja partnerének a férfi. Pe sastyimaszte!” (Egészségedre!) A nő megköszöni a táncot: Najis tuke”, (Köszönöm neked!) és visszamegy a barátnői közé.

A cigányoknál nem szokás több táncn keresztül egy partnernővel táncolni. Ez csak akkor fordulhat elő, ha a nő nagyon jó táncos; de ilyen esetben újra fel kell kérni táncolni! A táncközbeni lekérést régebben nem ismerték, már csak azért sem, mert egy nővel csak egy táncot táncoltak. Megemlítem, hogy a **tánclekérés** a nem cigányoknál is csak az utóbbi évtizedekben hódított teret polgári hatásra.

A tánc közbeni viselkedés különös formáját figyelhetjük meg a páros és az egyedül járt cigánytáncnál. Pl.: A páros cigánytáncoknál a tánc jellegéből, vagyis az improvizatív, összefogódzás nélküli táncból adódóan a mulatságokon, összejöveteleken jelen lévő szülők, edősebbek nem tudják megállapítani a párok egymás közötti kapcsolatát, mert az említett táncolási mód ezt nem teszi lehetővé. Tánc közben a táncosok nem néznek egymásra. Fejüket lehajtva, főleg a nők, lábukat figyelve táncolnak, nem beszélgetnek egymással. De mindezekről függetlenül a partnerek között szoros összhang van, hiszen egyik partner sem tudja, hogy mikor akarja őt a másik „megcsalni” (Choxanyi te del). A férfi és a nő tánc közben igyekszik olyan helyzeteket teremteni, hogy a másik háta mögé kerüljön úgy, hogy az ne tudjon útjába állni. Nem akarnak szégyenkezni a többiek előtt, az esetleges figyelmetlenségük, vagy ügyetlenségük miatt. A nő mindig szerényen, nem kihívóan viselkedik. A váll, mell és csípő túlzott mértékű rázása soha nem volt jellemző a nagyecsed-i cigányok táncára. Általános az alkar körkörös mozdítása vagy a kezek feltartása és közben az ujjakkal való pityengetés. A nem cigány táncoknál a jó tán-

cosok legszívesebben a zenészek előtt táncoltak, de táncolnak ma is. Vagy páronként sorba állva váraoztak arra, hogy a zenészek elé kerüljenek, hogy ott aztán mindenki szeme láttára megmutassák, hogy mit tudnak, illetve hogy kitáncolhassák magukat (pl. a széki táncoknál). Ez a cigánytáncra nem jellemző. Ott mindenki sorra kerül, amikor is egyedül vagy párosan táncolhat. Ott a táncosok között nem fordulhat elő nézeteltérés abból adódóan, hogy most „én következtem volna”, hogy „most csak nekem húzza a cigány!” Ott a tánc alá való ének megy és a táncosok pedig sorban váltják egymást. A kör közepén, a mulatás helyén, cigánytánc esetében mindig egy pár táncol. Kocsmában való mulatás alkalmával előfordult már az is, hogy a jó táncos hírnevében álló Erős Zoltánnak az összetolt asztalokon kellett táncolnia. Nyilvánvaló, hogy ekkor a jókedv magasra emelkedhetett. Az adatközlő szerint ez nem egyszer előfordult.

Táncszók

A hangulat tetőfokán különböző biztató, utasító és figyelmeztető szavakat kiabálnak be a körben táncolóknak, illetve táncolóknak.

Biztató szavak:

„Zhya mo zhya, na muk tut no na muk tut!”
(Eredj te, menjél te, ne hagyd magad, ne hagyd te!) Ezek a biztató szavak a férfiakra vonatkoznak.

„Zhya shyé zhya, trade tut shyé trade tut, shyude tut shyé shyude tut!”

(Menjél asszony menjél csak, hajtsad magad hajtsad, mozgassd magad mozgassd!)

Ezek a biztató szavak a nőkre vonatkoznak.

Utasító szavak:

„Tromfo mo! chapashy mo chapashy!”
(Tromfot te, csapásoljál csapásolj!)

„Trade les shyé, trade les!”
(Hajtsad te, hajtsad!)

Az előbbi utasítás a férfiakra, az utóbbi a nőkre vonatkozik.

Figyelmeztető szavak:

„Losar mo, losar shyé!”
(Vigyázzál mert megy a partner!)

„Losar ke choxanyi del tut!”
(Vigyázz, mert kicselez!)

Ez a figyelmeztetés a férfinak szól.

Tetszésnyilvánítás:

„Jaj dólale aldin les
Pe kerchima trade les
Voy te pilyel mol tatyi
Piperesa lashargyi.”

(Jaj istenem, áldd meg őt,
A kocsmába küldd el őt,
Hadd igyon ott meleg bort,
Borssal jól meghintve azt!)

A cigánytáncra vonatkozó táncszókat inkább az indulatszavak köré lehetne csoportosítani, mintsem táncszóknak nevezni. A fenti tetszésnyilvánítás alatt leírt szöveg olyan, amelyet a Réthei Prikkel Marián szerinti nyelvtani felosztás alapján a harmadik csoportba lehet sorolni. Oda, ahol az érzést, gondolatot, hangulatot szabatos formában, versben fejezi ki.³⁰

Táncrend

A cigánytáncnál a táncrend nem ölt olyan szigorú formát. Mit is értünk ezen? Míg a nem cigányoknál a táncrend általános jellemzőjeként a férfiak kezdik a táncot, addig a cigánytáncnál ez oldottabb. Mert rögtön páros cigánytánc is indulhat. A táncrend további jellemzőjeként következik a párostánc. Ez állhat lassú és friss részből. A cigánytáncnál ilyen forma nincs. A cigányok által táncolt csárdásnál nem található meg az a hármastagolódás, amelyik a nem cigányoknál általános: verbunk, lassú csárdás, friss csárdás. A lassú csárdásrészt a cigányok „jampinak” nevezik. A cigányoknál a csárdás fogásmódja: főképp keringőforgás. Lépésanyaga: egy kétlépéses csárdás előre és egy egylépéses hátra. A jampiból fokozatosan térnek át a frisscsárdásra, amikor is a keringőfogásból átmennek a „kézből való táncoltatásra”, majd a fogás nélküli, szabadon való táncolásra. Ahol a csárdás alapvető motívumai mellett (hegyező, birizgáló = földérintés sarokkal — spiccel-sarokkal elől rézsút irányban kiforgatott lábfejjel, fonás előre, hátra) a cigánytánc különböző figuráit táncolják.

A tánc időtartama

A tánc időtartama a kialakult hangulatnak megfelelően különböző hosszúságú lehet. A cigánytánc esetében ez tarthat addig, amíg a társaság minden tagja legalább egyszer be nem mutatkozott. De, aki már igen jó hangulatban van, az kétszer-háromszor is feláll táncolni hol egyedül, hol különböző partnernővel. A cigányos csárdás, mivel ezt nem szólóban táncolják, függ a zenekartól vagy az énekesektől. Amelyik pár el-

30 Réthei Prikkel Marián: A magyar táncnyelv. Magyar nyelv 1906. 3., 59.

fáradt, az megköszöni egymásnak a táncot és leáll. Miután kifújták magukat csatlakoznak az énekesekhez vagy a többi nézőkhöz.

A tánc kezdése és befejezése

Mulatságok alkalmával a tánc kezdete mindig engedélykéréssel kezdődik. Ezt az teszi meg, aki táncolni kíván, vagy a társaságból az, aki táncalávaló éneket kíván elkezdni, mégpedig a következő kéréssel:

- „Engedelmo mangau romale, savorezhenendar!
Aulas man egy lashy vorba maskartumende. De nasul te aula büntetinen man kade sar tumen kamen.”
- „Dőleha more! Phentyi vorba!”
- (Engedelmet kérek mindnyájuktól, testvérek!
Lenne egy jó szavam hozzátok. De ha nem lesz jó, büntessetek meg úgy, ahogy akartok.
- Az isten engedelmével testvérem! Mondd a beszédedet!)

A következő engedelemkérést az mondja el, aki énekelni kíván akár hallgató dalt (lóki gilyi), akár táncalávalót (khelyimáski gilyi). Amikor táncalávaló nótát kezd el énekelni akkor a társaságból valaki megkezd a táncot, a következő megjegyzésekkel:

1. „Romale jertyinen mange! Kade khelau sar zhyanau!”
(Bocsássatok meg testvéreim! Úgy táncolok, ahogy tudok!)
2. „Romale! Zhi ko drago del mangau tumen, jertyisaren mange, ke aulas man egy cerra voya te khelau egy piko.”
„Dőleha more engedelmo kis hi!”
„Zhya chak odola gilyaha kirve!”
(Testvéreim! Az istenig kérlek benneteket, bocsássatok meg nekem, de lenne egy kis kedvem, hogy táncoljak egy kicsit.
Az isten segítségével testvérem! Az engedelem kész. Kezdd csak meg azt a nótát komám!) Szól oda az engedelmet kérő a komájának, aki jól tud énekelni.
3. Akit a volt táncos kézfogással felállít, az a következőt mondja:
„Sandar tyumari voya romale!
Te zhutil tut e Mária!”
(A kedvetekért, testvéreim!
Segítsen a Mária!)
4. A tánc befejezésekor pedig a következőket mondják:
„Nayis tumenge romale!
Pe sastyimaste!
(Köszönöm nektek testvéreim!
Váljon egészségedre!)

A hétköznapi, vagy a vasárnap délutáni táncok a fábiánházi lányok hazakísérésével értek véget. A helybeliek kíséret nélkül mentek haza, mivel a táncos helytől alig 50—100 méternyire, a cigánytelepen laktak. Mulatságokból — legyen az családi vagy egyszerűen spontán kocsmái — énekszóval, táncolással mentek haza. Itt-ott az utcán is megálltak és tánkra perdültek.

A táncok kísérő dallama

A táncalá való dallamok legtöbb esetben szövegnélküliek. Ezeket pergetve éneklük, vagyis különböző szótagokat (na-na, ra-di-ra-da, le-le, la-la) egymásután gyorsan ismétlik. Ezeket a szótagokat úgy használják, mintha értelmes szavak lennének. Az éneket szájbögőzéssel kísérik, amely a vonószenekari kontrakísérekhez hasonlít, de attól sokkal bonyolultabb. E témáról bővebben a *Nagyecsedí cigányok lakodalmi szokásai* című dolgozatomban szoltam, mely a közeljövöben az Ethnographiában jelenik meg.

• • •

Az utöbbi évtizedekben tapasztalható gyors társadalmi és gazdasági változás a cigányság kultúrájára is nagy hatással volt. A cigánytelepek nagymértékü felszámolásával elkezdödött a cigánykultúra felbomlása. Az új cseréptetös házakkal a cigánytelepek is átalakultak, életmódjuk is sokat változott. Mindez a spontán táncalkalmak megszünéséhez is vezetett. Táncos községekben, így Nagyecsedén is ezek a táncalkalmak ugyan megmaradtak, de teljesen más formát vettek fel. Kialakultak a cigány táncgyüttesek. Természetesen ezekre az 1970-es években kibontakozó *Táncház* mozgalom is nagy hatással volt. Viszont ezeknek a közösségeknek már teljesen más a funkciójuk. Itt már nem beszélhetünk spontán táncalkalmakról. Ezek már periódikusan visszatérö összejövetelek, ahol már nem csak a szórakozás, a tánc öröme a cél, hanem a színpadon való fellépés, bemutatkozás is. Míg a hétköznapi táncalkalmakon csak cigánytáncot és cigányos csárdást táncoltak, addig az előbb említett rendszeres összejöveteleknek a cigánytánc mellett már a legújabb modern táncokat is táncolják, amelyek nagymértékben rontják a cigánytánc stílusát. Ez új összejöveteleti forma mellett, ha nem is rendszeresen, de már megtalálhatjuk a bált is. Azonban a mai *cigánybálnak* teljesen más a funkciója, feladata, mint az 50—60 évvel ezelötti magyar bálnak. Ezekben archaikus cigánytáncot alig láthatunk. Az eredeti cigány hallgatódal, táncalávaló dal ritka, cigányzenészek, cigányoknak játszanak az est folyamán kávéházi vagy hasonló jellegü dallamokat.

A cigánytáncok jelentőségére vonatkozóan el szeretném mondani azt, hogy a Szabolcs-Szatmár megyei cigányok táncincsének feltárása, feldolgozása nemcsak önmagáért elengedhetetlen feladat, hanem a magyar néptáncokultúra mélyebb, további alapos megismerése érdekében is. Mint *Martin György írja*: „Férfi szóló-táncaink régibb csoportjának az erdélyi legényeseknek korábbi fejlődési fázisát segíthetnek rekonstruálni a terület cigánytáncai, amelyek egyúttal a magyarországi cigánytáncok leggazdagabb képviselői is. A páros cigánytánc és a régebbi csárdásformák a magyar páros táncról alkotott képet teszik teljesebbé.”³¹

---

31 Martin György: Magyar Néptáncokultúra, Bp. 1980. 36.